

БАНК ИННОВАЦИЯЛАРЫ ЖАНА АЗЫРКЫ ӨНҮГҮҮ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ
БАНКОВСКИЕ ИННОВАЦИИ И СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ
BANKING INNOVATIONS AND CURRENT DEVELOPMENT TRENDS

Аннотация. Макалада банк ишинин негизги аспектилерин талкууланат инновациялар, алардын деталдуу классификациясы берилген жана Кыргызстандын банк секторунда инновацияларды өнүктүрүүнүн негизги заманбап тенденциялары көрсөтүлгөн.

Аннотация. В статье рассмотрены основные аспекты банковских инноваций, дана их подробная классификация, показаны основные современные тенденции развития инноваций в банковском секторе Кыргызстана.

Abstract. The article discusses the main aspects of banking innovations, provides their detailed classification, and shows the main modern trends in the development of innovations in the banking sector of Kyrgyzstan.

Түйүндүү сөздөр: инновация, технология, ааламдашуу, атаандаштык, банк иши, рейтинг.

Ключевые слова: инновации, технологии, глобализация, конкуренция, банковское дело, рейтинг.

Key words: innovation, technology, globalization, competition, banking, rating.

Негизги материалдын презентациясы. Учурдагы өнүгүү деңгээли Кыргызстандын банк системасы рыноктун каржылык продуктылар жана кызматтар менен толтурулган жогорку деңгээли жана натыйжада кредиттик мекемелердин ортосундагы катуу атаандаштык менен мүнөздөлөт. Мындай шарттарда кредиттик мекемелер жаңы технологияларды иштеп чыгууга жана ишке ашырууга, продукциянын ассортиментин модернизациялоого, кардарларды тейлөөнүн карама-каршы каналдарын түзүүгө, башкача айтканда, олуттуу артыкчылыкка ээ болуу менен инновациялык процессти киргизүүгө жөндөмдүү.

Банктык инновация – бул банктын жаңы же өркүндөтүлгөн банк продуктусу же кызматы түрүндө ишке ашырылган инновациялык ишмердүүлүгүнүн акыркы натыйжасы [5].

Коммерциялык банктын практикасы принципалдуу жаңы банк продуктусун же кызмат көрсөтүүнү киргизүүдө өнүгүү өтө сейрек болоорун көрсөтүп турат. Кыргызстандын коммерциялык банктарына банктык инновацияларды киргизүү дүйнөнүн эч бир жеринде колдонулбаган кардарларды тейлөөнүн таптакыр жаңы кызматтарын жана ыкмаларын ойлоп табуудан эмес, чет өлкөлүк банктардын же башка банктардын практикасында белгилүү болгон өнүмдөрдү жана кызматтарды адаптациялоо.

Ата мекендик банктык инновациялардын калыптанышы өзүнүн өзгөчөлүктөрүнө ээ. Мунун баары 1992-1993-жылдары башталып, Кыргызстандын Батыш өлкөлөрүнө карата олуттуу артта калгандыгынан улам банктардын инновациялык ишмердүүлүгү “кредиттик” мүнөзгө ээ болгон. Орус банктары үчүн

бар. Биринчи этап тышкы чөйрөнүн өзгөрмөлүүлүгү, гиперинфляция жана өнүкпөгөн инфраструктура менен мүнөздөлгөн. Банктык инновациялар үчүн макроэкономикалык тобокелдик факторлору маанилүү болгон.

Квалификациялуу жумушчулардын саны аз болгондуктан рационализатордук сунуштар туура эмес киргизилип, алар толук пайдаланылбай калган. Кредиттик мекемелердин технологиялык өнүгүүсүнүн төмөн деңгээли жана уюштуруу структурасынын жеткилең эместиги аларга инновациядан мүмкүн болгон максималдуу кайтарым алууга мүмкүндүк берген жок. Ошентип, технологиялык факторлор биринчи этаптын негизи болуп калды [3].

Экинчи этап өткөөл (1998-2001) болгон. Анткени ал масштабдуу ички экономикалык кризиске жана андан кийинки калыбына келтирүү мезгилине туш келди. Финансы рынокторунун кыйрашы жана кирешелүүлүгүнүн кескин төмөндөшү, негизинен мамлекеттик облигациялардын, банктардын ишинин башка чөйрөлөрүн, атап айтканда, калк менен иштөөнү жана реалдуу секторду кредиттөөнү тандап алганына себеп болду. Ошол эле учурда банктык технологиялар жана процесстер өнүгүп жаткан. Кыргызстанда MBANK коммерциялык банкы биринчилерден болуп Интернет-банкинг системасын ишке киргизген [2].

Кардарлар базасы менен иштөөнү жаңы деңгээлге көтөрүүгө арналган биринчи кардарлар менен болгон мамилелерди башкаруу системалары ишке киргизиле баштады. Инновациялык ишмердүүлүктү өнүктүрүүнүн экинчи этабында Кыргызстандык банк сектору бир нече жыл мурун кыскарган олуттуу соккуларды башынан өткөргөн. Көптөгөн кредиттик мекемелер өз ишин, анын ичинде инновацияларды каржылоодо олуттуу көйгөйлөргө дуушар болушкан. Мунун фонунда, атаандаштык тобокелдик факторлорунун мааниси жогорулай баштады, анткени Кыргызстандын экономикасын калыбына келтирүү процессинде буга чейин далилденген технологиялары жана процесстери бар батыш банктары интеграциялана баштаган;

Квалификациялуу адистердин уланып жаткан жетишсиздиги Кыргызстанда инновациянын өнүгүшүнө да кедергисин тийгизди.

Өнүгүүнүн үчүнчү этабы (2002-2007-жылдар) Кыргызстандын экономикасынын өсүшү, калктын бакубаттуулугунун жогорулашы жана эл аралык рыноктордун туруктуулугу менен айырмаланган. Кирешелүүлүгүн жогорулатуу жана алардын ишмердүүлүгүн диверсификациялоо үчүн көптөгөн банктар чекене бизнести өнүктүргөн. Жеке кардарларга багытталган инновациялык кредиттик продуктылар киргизилген: экспресс-кредиттер, кайра сатып алуу жана соодалашуу опциялары менен автокредиттер [4].

Кыргызстанда банк акцияларын биринчи ачык сунуштоо (ААК «Коммерциялык банк КЫРГЫЗСТАН»), анын аркасында жеке Кыргызстандык инвесторлордун саны кыйла көтөрүлдү. Ошону менен бирге уюлдук телефондун жардамы менен жеке кабинетти башкаруу, депозиттик функция менен банкоматтарды жайгаштыруу сыяктуу жаңы процесстер жана технологиялар киргизилди. Ошол эле учурда маалыматтар инновациялар айрым банктар тарабынан киргизилген жана кредиттик мекемелердин арасында кеңири колдонулган эмес. Технологиялык жабдуулардын төмөндүгү жана байланыш

каналынын кубаттуулугу инновациялык ишмердүүлүктүн өнүгүшүнө тоскоол болгон.

Төртүнчү этап 2008-жылы башталып, бүгүнкү күнгө чейин уланууда. Бул дүйнөлүк экономикалык бурулуштун жыйынтыгын жеңе турган учур. Кыргызстандын банк рыногу буга чейин бир аз тажрыйбага ээ жана бир топ өнүккөн, анын ичинде инновациялык көз карашта. Өсүп жаткан атаандаштык жана калктын финансылык сабаттуулугу инновациялык процесстин банктар ортосундагы атаандаштыктын негизги элементине айлануусуна мүмкүндүк берди.

Рынокто онлайн төлөмдөр үчүн жаңы продукт пайда болду - виртуалдык кредиттик карта. Үзгүлтүксүз банк модели акыркы жылдары негизги технологиялык тренд болуп калды. Кыргызстандагы коммерциялык банктар ААК «Коммерциялык банк КЫРГЫЗСТАН», «РСК» банкы, КИСВ банкы, ААК «Айыл банк» ж.б толук автоматташтырылган Санариптик кеңселери ишке киргизилди, анын курамында маалымат күркөлөрү, сенсордук экраны бар банкоматтар, POS-терминал, карта менен түнкү инкассация үчүн аманатчы, автоматташтырылган кассалар жана видео дубалдар бар.

Бул учурда рынокто атаандаштык басым күчөдү. Банктар рынокто өз позицияларын сактап калуу үчүн башка кредиттик мекемелердин инновацияларын колдонушкан. Мисалы, интернет-банкинг же заматта төлөм системасынын кызматтарынын болушу зарыл шарт болгон. Төлөмдөрдүн жана электрондук байланыштын өнүгүшү коопсуздук инструменттеринин өнүгүшүнөн озуп кетти. Бул алдамчылардын санын көбөйттү.

Демек, банктык инновациялардын пайда болушунун негизги себептери болуп төмөнкүлөр саналат:

- банк мекемелеринин ортосундагы атаандаштык;
- банктардын финансылык туруктуулугун жогорулатуу үчүн стимул болуп саналган банк секторунда мезгил-мезгили менен пайда болгон кризистер;
- чет өлкөлөрдө банктык инновациялар жөнүндө маалымат берүүчү чет мамлекеттерде банк рыногун активдүү өнүктүрүү.

Экономикалык мазмуну боюнча банктык инновациялар эки түргө бөлүнөт:
технологиялык жана продуктулук.

Дүйнөлүк банктык практикада адатта банктык инновациялардын төмөнкүдөй түрлөрү бөлүнөт:

- жаңы сегменттердеги банк продуктулары: кыймылсыз мүлккө инвестициялар, камсыздандыруу ишмердүүлүгү, финансылык лизинг, трасттык операциялар;
- коммерциялык кагаз рыноктору, финансылык фьючерстер, финансылык опциондор сыяктуу акча-кредит рыногунун жаңы чөйрөлөрүндөгү инновациялар;
- накталай акчаларды башкаруу жана жаңы маалыматтык ыкмаларды колдонуу;
- финансылык ортомчулук кызматтары, мисалы, депозиттик сертификаттар;
- кредиттик капитал рыногунун салттуу сегменттериндеги жаңы продуктулар, мисалы, своптар, сериялык облигациялар, өзгөрүлмө пайыздык чен менен инструменттер.

Ата мекендик практикада адатта банктык инновациялардын төмөнкүдөй түрлөрү бөлүнөт:

–банк ишинде дүйнөлүк тенденцияларга ылайык келген инновациялык ишмердүүлүк;

–акча түрүндөгү милдеттенмелерди аткарууну караган үчүнчү жактарга кепилдиктерди берүү;

–жеке жана юридикалык жактар менен түзүлгөн келишим боюнча акча каражаттарын жана башка мүлктү ишенимдүү башкарууну жүзөгө ашыруу;

–валюталык баалуулуктар менен операцияларды жүргүзүү;

–консультациялык жана маалыматтык кызматтарды көрсөтүү. Киргизилип жаткан инновациялар жана аларды керектөөчүлөргө жеткирүү ылдамдыгы акыркы убакта бир нече эсе өстү, анткени заманбап адамдар социалдык тармактарды колдонуу жана аларды күнүмдүк жашоодо колдонуу үчүн мобилдүү болуп калышты. Ушуга байланыштуу кардарлардын аңсезими жогору болуп, муктаждыктар көбөйүп, банк мекемелеринин ишине талаптар өсүүдө. Бул банктарды кардарларды тейлөөнүн сапатын жакшыртууга, банктык продуктылар менен кызматтардын спектрин кеңейтүүгө шыктандырат жана жалпысынан банктарды керектөөчүлөрдүн суроо-талаптарына туура жооп берүүгө мажбурлайт.

Ошентип, банктык инновацияларды колдонуунун жана ишке ашыруунун келечеги үчүн бул өтө маанилүү:

–заманбап маалыматтык технологияларды өнүктүрүүнүн алкагында уникалдуу банктык продуктыларды жана кызматтарды түзүү жана колдонуу;

–банктык инновацияларга кардарлардын суроо-талаптарын жогорулатуу максатында акыркы керектөөчүгө жаңы продуктылар жана кызматтар жөнүндө толук маалымат берүү;

–виртуалдык телекоммуникациялык финансылык технологияларды колдонуу;

–маалыматтын жана аны берүү каналдарынын коопсуздук деңгээлин жогорулатуу;

–Интернетти же атайын социалдык медиа тармагын колдонуу аркылуу банктык продуктыларды жана кызматтарды киргизүү;

–тигил же бул жол менен банк кызматкерлеринин инновациялык ишмердүүлүктү өнүктүрүү жаатындагы квалификациясынын деңгээлин жогорулатуу;

–жаңы технологияларды колдонууга жөндөмдүү конкреттүү компаниялар менен өз ара аракеттенүү жана зарыл болгон учурда банк мекемелерин уникалдуу келечектүү долбоорлор (стартаптар) менен камсыз кылуу.

Банктык инновацияларды өнүктүрүү үчүн мындай мүмкүнчүлүктөр, менин оюмча, инновациялык процесстерди ишке ашыруунун оптималдуу механизм түзүүгө, колдонулган технологиялардын жана продукциянын жеткиликтүүлүгүн жана сапатынын деңгээлин жогорулатууга мүмкүндүк берет.

Ошентип, банктык инновацияларды өнүктүрүүнүн негизги тенденцияларынын ичинен биринчи кезекте финансылык продуктылардын баа жана сандык мүнөздөмөлөрүнөн тейлөөгө жана сапаттык мүнөздөмөлөргө басым жасоонун, мисалы, кардарга жеке мамиле кылуу, алардын тейлөө ылдамдыгы жана сапаты. Кардарлардын суроо-талаптарынын көбү системанын экстерриториалдык

жана үзгүлтүксүздүгүнө багытталган, бул банктарды жайгашкан жерине жана сутканын убактысына, жалпы жеткиликтүүлүгүнө, бир нече жеткиликтүүлүк каналдарына жана кызматтын интерактивдүүлүгүнө, реалдуу убакыт режиминдеги транзакцияларга жана кол операцияларын минималдаштырууга карабастан башкаруу инструменттерине басым жасоого мажбурлайт. транзакцияны иштетүү. Бул чөйрөлөрдө инновациялар кардарлардын суроо-талабынын өзгөрүшүнө жана маалыматтык технологиялардын кеңири жайылышына байланыштуу.

Учурда каржы рыногу жана IT-технологиялар рыногу бири-бири менен тыгыз байланышта жана бул өз ара аракеттенүү эки тараптуу. Бир жагынан алганда, жаңы маалыматтык технологияларды өнүктүрүү банк бизнеси үчүн инновациялык чечимдерди сунуштайт, алар финансылык уюмдун ишинин натыйжалуулугун олуттуу жогорулатууга жана кардарларга көрсөтүлүүчү кызматтардын сапатын жогорулатууга мүмкүндүк берет, бул банктык бизнестин спектринде айрым инновациялардын пайда болушуна түрткү берет. сунушталган банктык продуктылар жана кызматтар.

Ошол эле учурда, банк секторунун тез өнүгүшү экономиканын башка секторлорунда маалыматтык өнүгүүнүн тездешине алып келет, анткени IT-компаниялар каржы уюмдарынын инновациялык чечимдерине улам өсүп жаткан суроо-талапты канааттандырууга аракет кылышат.

Адабияттар:

1. BankInformService [Электрондук ресурс]. – Кирүү режими: <https://bankinform.ru/>
2. Долан, Эдвин Дж; Кэмпбелл, Колин Д.; Кэмпбелл, Розмари Дж. Акча, банк иши жана акча-кредит саясаты. – М.-SPb: Autocomp; Профико- М., 2018. – 448 б.
3. Тарханова Е.А. Заманбап банк иши: окуу китеби [16+] / Е.А. Тарханова; Тюмень мамлекеттик университети. – Тюмень: Тюмень мамлекеттик университети, 2013. – 280 б.
4. Россия Табигый илимдер академиясы [Электрондук ресурс]. – Кирүү режими: <https://rae.ru/>